

Elämäkatsomustieto 30.3.2021

Lopulliset hyvän vastauksen piirteet 18.5.2021

Tässä tiedostossa oleva taulukko (sivulla 3) ei välttämättä ole täysin saavutettava esimerkiksi ruudunlukuohjelman käyttäjille.

Lopullisista hyvän vastauksen piirteistä ilmenevät perusteet, joiden mukaan koesuorituksen lopullinen arvostelu on suoritettu. Tieto siitä, miten arvosteluperusteita on sovellettu kokelaan koesuoritukseen, muodostuu kokelaan koesuorituksesta saamista pisteistä, lopullisista hyvän vastauksen piirteistä ja lautakunnan määräyksissä ja ohjeissa annetuista arvostelua koskevista määräyksistä. Lopulliset hyvän vastauksen piirteet eivät välttämättä sisällä ja kuvaa tehtävien kaikkia hyväksytyjä vastausvaihtoehtoja tai hyväksytyyn vastauksen kaikkia hyväksytyjä yksityiskohtia. Koesuorituksessa mahdollisesti olevat arvostelumerkinnot katsotaan muistiinpanoluonteisiksi, eivätkä ne tai niiden puuttuminen näin ollen suoraan kerro arvosteluperusteiden soveltamisesta koesuoritukseen.

Elämäkatsomustiedon ylioppilaskokeen vastausten arviointi

Ylioppilaskoe mittaa lukion opetussuunnitelman perusteissa määriteltyjen tavoitteiden saavuttamista. Kevään 2021 elämäkatsomustiedon koe on laadittu vuoden 2015 lukion opetussuunnitelman perusteiden pohjalta (LOPS15).

Elämäkatsomustieto on perustaltaan monitieteinen oppiaine. Sen tiedeperustaan kuuluu ihmis-, kulttuuri- ja yhteiskuntatieteitä sekä filosofia. Elämäkatsomustiedon ylioppilaskokeessa arvioidaan opiskelijan kykyä tarkastella ja ilmaista katsomuksellisia aiheita monipuolisesti ja taitavasti. Niin ikään arvioidaan hänen laaja-alaista katsomuksellista ymmärrystään. Katsomukselliset kysymykset ovat usein henkilökohtaisia, mutta niiden pohdiskelun perustana ovat ajattelun tiedolliset hyveet: kriittisyys, johdonmukaisuus, ristiriidattomuus ja systemaattisuus.

Ylioppilaskokeessa arvioitava katsomuksellinen ajattelu ilmaistaan kielellisesti. Siksi arvioinnissa tulee kiinnittää huomiota myös ajattelun ilmaisemiseen monella tasolla tekstin kirjallisesta vaikuttavuudesta kappalejakoon. Kyse ei kuitenkaan ole äidinkielen tehtävästä, ja hyvä kirjallinen esitys on hyvän elämäkatsomustiedon vastauksen tunnusmerkki vain siinä määrin kuin se ilmentää hyvää katsomuksellista ajattelua. Tämä tarkoittaa vastauksessa useita eri piirteitä. Tärkeimmät niistä ovat vastauksen osuvuus, eheys ja vakuuttavuus.

Osuuus eli relevanssi ja asiaankuuluvuus ovat hyvän vastauksen ydin. Hyvät tiedot ja ymmärrys sekä osuva argumentaatio eivät tuota edes hyväksyttävää vastausta, jos ne eivät liity tehtävään. Tämän vuoksi osuvuus on alla listatuista ulottuvuuksista tärkein.

Eheys liittyy vastauksen rakenteeseen. Kokelaan taito jäsentää ongelmia ja ratkaisuja käsitteellisesti sekä hänen kykynsä ymmärtää ja arvioida perusteluja ilmenevät vastauksen johdonmukaisuutena ja moniulotteisuutena. Eheä vastaus on selkeä ja hyvin jäsenneily.

Vakuuttavuus tarkoittaa elämäkatsomustiedossa monipuolisten ja katsomuksellisesti olennaisten lähtökohtien ja näkökulmien johdonmukaista käsittelyä. Vastauksen tietoperusta on riittävän laaja ja tehtävänannon sitä vaatiessa ajankohtainen. Tosiasiaväittämät, perustellut kannanotot ja pelkät mielipiteet erotetaan selvästi toisistaan, ja esitettyjen väitteiden ja perustelujen välillä on selvä yhteys. Osuvat ja tyypillisesti ajankohtaiset esimerkit ovat elämäkatsomustiedolle ominaisia. Ne tekevät vastauksesta vakuuttavan.

Osuuuden, eheyden ja vakuuttavuuden ohella hyvä katsomuksellinen ajattelu näkyy käsitteiden ja teorioiden hallinnassa sekä ilmiökentän tuntemuksessa. Vastauksen muodolliset ja sisällölliset ulottuvuudet ovat elämäkatsomustiedossa lähes poikkeuksetta osittain päällekkäisiä silloin, kun vastaus täyttää relevanssin minimivaatimukset eli sopii tehtävänantoon. Vastaus voi olla tiedollisesti hyvä, mutta ajattelun ilmaiseminen saattaa olla heikkoa, tai toisin päin. Ulottuvuudet eivät kuitenkaan ole täysin riippumattomia toisistaan, koska esitystapa, käsitteiden käyttö ja ilmiökentän hallinta liittyvät yhteen.

Elämäkatsomustiedon tehtävien luonteen vuoksi vastauksen kypsyyttä koskevat seikat ovat erityisen tärkeässä asemassa. Ylioppilastutkintolautakunta on antanut kypsyyden osoittamisesta ohjeet reaaliaineiden kokeiden määräyksissä (https://www.ylioppilastutkinto.fi/images/sivuston_tiedostot/Ohjeet/Koekohtaiset/fi_reaaliaineiden_kokeiden_maaraykset.pdf). On hyvä huomata, että määräysten mukaan epäolennaisten näkökohtien käsittely heikentää vastauksen arvoa.

Alla oleva taulukko voi auttaa elämäkatsomustiedon ylioppilaskokeen vastausten arvioinnissa osuvuuden, eheyden ja vakuuttavuuden näkökulmista. Nämä ja vastauksen sisältöön liittyvät seikat muodostavat yhden kokonaisarvion, joka esitetään tehtävänosasta annettavalla pistemäärällä.

Arvioinnin ulottuvuus	/Pistemäärä 0	25 %	50 %	75 %	100 %
Osuuus	Vastaus ei lainkaan vastaa tehtävään; tehtävä on ymmärretty ratkaisevasti väärin.	Vastaus liittyy osin kysymyksen alaan, mutta on epäselvä, harhaileva tai sivussa asiasta.	Tehtävään vastataan asiaankuuluvasti.	Vastauksessa ilmenee selkeää ymmärrys tehtävänannosta ja sen rajauksesta, ja siinä käsitellään olennaisimmat seikat.	Vastauksessa ilmenee erinomainen ymmärrys tehtävänannosta ja sen rajauksesta, ja siinä käsitellään kattavasti tarpeelliset seikat ja vain ne.
Eheys	Vastaus on hajanainen ja sekava.	Vastauksessa on yksi asiaan selvästi liittyvä seikka. Vastauksen ainekset ovat kuitenkin muuten satunnaisia tai sekavia.	Vastauksessa on useita asiaan kuuluvia seikkoja, mutta niitä ei ole onnistuttu liittämään yhdeksi kokonaisuudeksi. Vastaus jää usein luettelomaiseksi.	Tehtävänantoon kuuluvia näkökulmia on liitetty toisiinsa johdonmukaisesti ja monipuolisesti. Tuloksena on koherentti kokonaisuus, joka vastaa kysymykseen.	Vastauksessa tehtävänantoon liittyvät relevantit aineistoelementit on suhteutettu toisiinsa. Käsitteet ja perustelut muodostavat johdonmukaisen kokonaisuuden, joka vastaa tehtävään liittyviin kysymyksiin ja ottaa tarvittaessa huomioon myös vaihtoehtoisia lähestymistapoja.
Vakuuttavuus	Vastauksessa ei ole perusteluita tai niillä ei ole yhteyttä esitettyihin väitteisiin.	Vastauksessa esitetyt perustelut liittyvät jotenkin väitteisiin, mutta niiden yhteys jää epäselväksi.	Vastausta on perusteltu siten, että lähtökohdat ovat järjeviä ja perustelujen ja johtopäätöksen välillä on selvä yhteys.	Vastauksessa on tarkasteltu useimpia relevantteja perusteluita, niitä on problematisoitu ja eritelty järkevästi ja argumentit on rakennettu oikein.	Relevanttien perustelujen problematisointi ja erittely on osuvaa ja osoittaa omaperäistä oivaltavaa ajattelua tai syvällistä perinteen tuntemusta.

Elämäkatsomustiedon ylioppilaskokeen pistemäärät

Elämäkatsomustiedon kokeessa on yhdeksän tehtävää, joista kokelaan tulee vastata viiteen. Koe on kaksiosainen. Osassa 1 on kuusi tehtävää. Kustakin tehtävästä saa 0–20 pistettä. Osassa 2 on kolme tehtävää, joista saa 0–30 pistettä kustakin. Osan 1 tehtävistä voi vastata 3:sta 5:een ja osan 2 tehtävistä 0:sta 2:een. Kokeen maksimipistemäärä on 120. Sen saavuttaminen edellyttää, että kokelas vastaa kolmeen osan 1 tehtävään ja kahteen osan 2 tehtävään.

Hyvän vastauksen piirteiden pisteohjeissa mainitaan kaksi tai kolme erillistä arvioinnin kiintopistettä eli pistekynnystä, joiden on tarkoitus helpottaa arviointia. Kynnysten lukumäärä riippuu tehtäväosion enimmäispistemäärästä, joka on kaikissa tapauksissa viidellä jaollinen. Suppeimmassa eli 5 pisteen tehtäväosiossa on kaksi kynnystä, jotka ovat 2:n ja 4:n pisteen eli 40 %:n ja 80 %:n kohdalla. Jos tehtävästä tai sen osasta annettava pistemäärä on 10 tai enemmän, käytetään kolmea kiintopistettä: 25–30 %, 50–60 % ja 75–80 %. Jos tehtävästä tai sen osasta annetaan yli 10 pistettä, on esitetty myös luonnehdinta huippupisteistä. Sen tarkoituksena on tuoda esiin seikkoja, jotka helpottavat vastauksen sijoittamista ylimmän pisteluokan (75–100 %) sisällä.

Tehtäväkohtaiset pisteitysohjeet

Koska elämäkatsomustiedon kokeessa arvioidaan kokelaiden omaa katsomuksellista ajattelua, vastaukset voivat avautua moniin suuntiin lähes kaikissa tehtävissä. Sen vuoksi hyvän vastauksen piirteiden kuvaukset ovat aina vain suuntaa antavia. Samasta syystä hyvän vastauksen piirteissä esitellään tehtävään liittyviä katsomuksellisia seikkoja laajasti ja osin myös lukiokurssien ulkopuolelta. Tarkoituksena on antaa vastauksia

arvosteleville opettajille lisävihjeitä siitä, millaiset katsomukselliset pohdinnat voivat perustellusti kuulua vastaukseen. Lukiokursseihin liittyvät ja kokelaiden osaamiselta vaadittavat seikat on mainittu pisteitysohjeiden yhteydessä. Näissä osioissa on hyvin suppeasti huomioitu yllä olevassa taulukossa mainitut osuvuuden, eheyden ja vakuuttavuuden ulottuvuudet. Arvioinnissa on kuitenkin osiokohtaisesti syytä tarkastella niin sisällöllisiä kuin yllä olevaan taulukkoon liittyviä ulottuvuuksia.

Tehtäviin liittyy erilaisia aineistoja. Kussakin tehtävän osiossa on ilmoitettu, miten aineistoa käytetään. Jos aineiston käytöstä ei anneta ohjeita tai käytön ilmoitetaan olevan vapaaehtoista (esimerkiksi ”voit hyödyntää aineistoa”), kyseessä on virikeaineisto. Tällöin aineiston käyttämättä jättäminen on hyväksyttävää eikä vähennä pisteitä. On toki hyvä huomata, että aineisto tällaisissakin tehtävissä antaa informaatiota ja että vastauksen tulee olla yhtä monipuolinen, vaikka aineistoa ei olisi hyödynnetty. Jos osiossa kehoitetaan käyttämään aineistoa, mutta näin ei kuitenkaan ole tehty, vähennetään aina vähintään yksi piste ja vastauksesta saatava pistemäärä voi olla korkeintaan 75 % osion maksimipistemäärästä. Aineiston käytöstä voidaan antaa myös yksityiskohtaisempia ohjeita, joissa esimerkiksi kehoitetaan erittelemään tai vertailemaan aineistoa tai etsimään sieltä joitain erityisiä piirteitä, kuten argumentteja. Tällöin ohjeistuksen noudattamatta jättämisestä seuraava suora pistevähennys on useimmiten suurempi.

Tehtäväosiot jakautuvat kahteen luokkaan. Kun osiosta annetaan 10 pistettä tai enemmän, se arvostellaan esseemuotoisena vastauksena, ellei tehtävänannossa erikseen muuta ilmoiteta. Esseemuotoisella vastauksella tarkoitetaan vastausta, jossa on esseen rakenne: alussa aiheen, ongelman tai väitteen napakka esittely, keskiosassa asian monipuolinen käsittely ja lopussa käsittelyyn perustuvat päätelmät. Mikäli osiosta annetaan vähemmän kuin 10 pistettä, vastauksen ei tarvitse olla muodoltaan esse. Alle 10 pisteen osioissa käytetään merkkimäärärajoituksia. Kyse on enimmäispituudesta. Siten merkkimäärän alittaminen ei vähennä pisteitä, mikäli vastauksen asiasisältö on riittävä. Huomattava merkkimäärän ylittäminen vähentää pisteitä. 25–50 %:n ylitys aiheuttaa 1 pisteen vähennyksen, yli 50 %:n ylitys 2 pisteen vähennyksen. Vähennys ei kuitenkaan voi olla enempää kuin 50 % tehtäväosion maksimipistemäärästä. Tämän lisäksi pisteitä luonnollisesti vähennetään, jos vastaus ei pysy asiassa.

Moniosioisten tehtävien pisteet määritetään osiokohtaisesti, ellei tehtävässä ole erikseen muuta mainittu.

Osa 1: 20 pisteen tehtävät

1. Tieteellinen ja ei-tieteellinen maailmankuva (20 p.)

Tehtävänannossa ei pyydetä maailmankuvan käsitteen määrittelyä, mutta hyvässä vastauksessa sitä ei sekoiteta maailmankatsomuksen ja elämäkatsomuksen käsitteisiin, jotka sisältävät maailmankuvan lisäksi näkemyksen arvoista ja tiedosta. Etiikan ja tietoteorian käsittely menee näin tehtävänannon ohitse.

Hyvässä vastauksessa on luontevaa tarkastella sellaisia tieteitä ja teorioita, joilla on ollut huomattava maailmankuvallinen merkitys. Tällaisia ovat esimerkiksi fysiikan teoria alkuräjähdyksestä, biologian teoria lajien evoluutiosta tai vaikkapa historiatieteen antama kuva holokaustista. Vastauksessa riittää, että tarkastellaan kahta eri tiedettä. On hyvä huomata, että eri tieteet eivät tarjoa lähtökohtaisesti yhtä yhtenäistä maailmankuvaa, vaan sellaisen luominen on yksilöiden ja erilaisten yhteisöjen, kuten koulun, varassa. Seuraavassa on esimerkki siitä, miten vastausta voi kehittää fysiikan näkökulmasta.

Fysiikassa vallitsevan standarditeorian mukaan tuntemamme universumi on saanut alkunsa suuressa alkuräjähdyksessä noin 13,8 miljardia vuotta sitten. Tämä teoria perustuu siihen havaintoon, että galaksit etäännyvät Maasta sitä nopeammin, mitä kauempana Maasta ne sijaitsevat. Koska vastaava havainto voitaisiin tehdä mistä tahansa tarkastelupisteestä universumissa, voidaan päätellä, että universumi laajenee. Vastaavasti voidaan päätellä ajassa taaksepäin, että alkutilassa universumin sisältämä aine on pakkautunut yhteen pisteeseen, joka on ollut äärimmäisen kuuma eli suurienerginen.

Standarditeoria alkuräjähdyksestä ei syntynyt yhdessä hetkessä, vaan sai muotonsa 1910-luvulta 1990-luvulle ja sitä pidemmällekin kestäneiden tutkimusten tuloksena. Tutkimuksen kuluessa havaintoja selittämään esitettiin erilaisia teorioita. Tutkimuksen edetessä hylättiin sellaiset vaihtoehtoiset teorit, jotka eivät onnistuneet selittämään havaintoja tai olivat suoranaisesti ristiriidassa niiden kanssa. Tämä osoittaa, että avaruusfysiikka ei tarjonnut valtaosassa 1900-luvusta vain yhtä näkemystä universumin historiasta. Tieteellinen maailmankuva seuraa näin kulloisenkin tutkimuksen tilaa ja on altis erehdyksille ja muutoksille. Siitä huolimatta sitä voi pitää kuitenkin ihmiskunnan parhaana ymmärryksenä maailmasta, koska tieteellinen tutkimus on luonteeltaan itseään korjaavaa ja kriittistä. Ennen tai myöhemmin virheelliset teorit paljastuvat ja korjataan paremmilla. Toisin kuin suuri osa ei-tieteellisistä maailmankuvista, tieteellinen maailmankuva ei siis perustu kyseenalaistamattomille lähtöoletuksille. Uudet teorit rakennetaan vanhojen päälle, mutta tutkimuksen edetessä vanhat oletukset saattavat osoittautua virheellisiksi. Tieteellisen maailmankuvan rakentaminen perustuukin esisijaisesti tieteellisten menetelmien käyttöön eikä tieteellistä tutkimusta edeltävään käsitykseen siitä, millainen maailma on.

Ei-tieteellinen maailmankuva ymmärretään maailmankuvaksi, jonka muodostumisessa tieteellisillä menetelmillä ei ole roolia tai niitä käytetään tieteellisten tarkoituksien vastaisesti. Ei-tieteelliset maailmankuvat eivät muodosta yhtä homogeenista joukkoa, vaan niihin kuuluvat esimerkiksi uskontojen pyhien kirjoitusten implikoimat maailmankuvat, suulliseen kansanperinteeseen kuuluvat maailmankuvat tai vaikkapa taiteen ilmentämät maailmankuvat.

Esimerkkinä ei-tieteellisestä maailmankuvasta voivat olla erilaiset luomismyytit, jotka perustuvat oletukseen yhdestä tai useammasta jumalasta maailman luoja. Luomismyytit ovat peräisin muinaisten yhteisöjen suullisesta kertomusperinteestä, jossa pyritään vastaamaan yhteisön identiteetin ja historian kannalta tärkeisiin kysymyksiin. Myytit on esitetty kielellä, jonka kuka tahansa yhteisön jäsen voi ymmärtää. Luojumala tai -jumalat esitetään usein ihmishahmoisina toimijoina, joilla on kuitenkin yli-inhimilliset voimat.

On luontevaa kuvata tieteellisen ja ei-tieteellisen maailmankuvan välistä eroa tarkastelemalla niiden mahdollista ristiriitaisuutta tai yhteensopivuutta. Kirjaimellisesti tulkittuna luomismyytit vaikuttavat olevan tieteellisestä näkökulmasta epätosia. Vertauskuvallinen lukutapa voi kuitenkin tehdä ne joidenkin tulkintojen mukaan yhteensopiviksi tieteellisen maailmankuvan kanssa.

On eduksi huomata, että yksilön maailmankuva on harvoin puhtaasti tieteellinen tai ei-tieteellinen. Maailmankuva omaksutaan tyypillisesti yhteisön jäsenenä. Koska kukin yksilö kuuluu useisiin yhteisöihin, hänelle on tarjolla aineksia erilaisiin maailmankuviin. Yksilö ei välttämättä tule pohtineeksi omaksumansa maailmankuvan perusteita, ellei mikään tekijä kyseenalaista niitä.

Vastaus tehtävään on essee, jossa pitää kuvailla, miten eri tieteiden perusteella voidaan rakentaa tieteellinen maailmankuva ja miten se eroaa ei-tieteellisestä maailmankuvasta. Vastauksen pisteityksessä tulee ottaa huomioon kaikki yllä olevan arviointitaulukon ulottuvuudet.

5 pisteen vastauksessa kokelas tekee joitakin huomioita tieteellisestä maailmankuvasta tai ei-tieteellisestä maailmankuvasta.

10 pisteen vastauksessa kokelas kuvailee, miten maailmankuva voidaan rakentaa tieteen varaan ja miten se eroaa ei-tieteellisestä maailmankuvasta.

15 pisteen vastauksessa kokelas kuvailee johdonmukaisesti ja monipuolisesti, miten maailmankuva voidaan rakentaa tieteen varaan ja miten se eroaa ei-tieteellisestä maailmankuvasta. Kokelas ottaa huomioon ainakin kaksi eri tiedettä.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas syventää vastaustaan esimerkiksi tarkastelemalla seikkaperäisesti tieteellisen ja jonkin ei-tieteellisen maailmankuvan välistä jännitettä.

LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssin Maailmankatsomus ja kriittinen ajattelu (ET1) sisältöön ”maailmankuva”.

2. Ihmisen pahuus (20 p.)

Tehtävän johdannossa viitataan ihmisen pahuuteen ja pahoihin tekoihin, mutta itse tehtävänanto on rajattu pahojen tekojen selittämiseen. Hyvässä vastauksessa huomioidaan ero pahuuden ja pahojen tekojen välillä.

Ihmisen pahuutta on eurooppalaisessa kulttuuriperinteessä selitetty monin eri tavoin. Kristillisessä perinteessä ihmisen pahuutta voidaan selittää perisyynillä tai ihmisen kyvyttömyydellä vastustaa turmiollisia houkutusia. Filosofisessa perinteessä vastausta on etsitty niin tiedon puutteesta, ihmisen heikkoluonteisuudesta kuin kyvyttömyydestä ajatella itse. Filosofiasa sekä evoluutiobiologiassa ja -psykologiassa on myös esitetty ajatus ihmisen luontaisesta itsekkyydestä, jota voitaisiin kenties pitää syynä joihinkin pahoihin tekoihin. Kokelas voi tukea vastaustaan edellä mainittuihin perinteisiin, mutta hyvään vastaukseen ei välttämättä vaadita perinteen käyttöä. Tärkeää on johdonmukainen argumentaatio ja hyvien perusteluiden esittäminen omille pohdinnoille.

Sokrates edusti näkemystä, jonka mukaan tietoa omaava henkilö toimii moraalisesti oikein. Tätä kautta pahuus näyttäytyi ennen kaikkea tiedon puutteena. Näin pahoja tekoja selitetään ihmisen ymmärtämättömyydellä. Jos tietäisimme enemmän, tekisimme vähemmän paha. Nykyajan näkökulmasta katsottuna näkemys voi vaikuttaa naiivilta, ja sitä kritisoitiin jo antiikin Kreikassakin. Aristoteleen mukaan pahan tekeminen voi johtua ihmisen heikkoluonteisuudesta tai aidosta pahuudesta. Pahuus on hänen mukaansa harvinaista, mutta heikkoluonteisuus paljon yleisempää. Tätä ajatusta voi kehittää hyvässä vastauksessa. Teemme paha tai vahingoitamme itseämme, koska olemme heikkoluonteisia tai laiskoja. Tiedämme kyllä, mitä pitäisi tehdä, mutta valitsemme helpomman, houkuttelevamman ja usein väärän tien.

Uudella ajalla pahuutta on selitetty myös sokealla luottamuksella auktoriteetteihin sekä kyvyttömyydellä ajatella itse. Auktoriteettiin uskomista on testattu muun muassa kuulussa Milgramin tottelevaisuuskokeessa

1960-luvulla, ja tulokset olivat synkkiä. Pelkkä auktoriteetin sana sai monet ihmiset tekemään tekoja, joita he muuten pitivät pahoina. Myös 1960-luvulla Hannah Arendt esitti teorian, jonka mukaan ainakin osa ihmisten pahoista teoista johtuu heidän kyvyttömyydestään ajatella itse eikä siitä, että he olisivat erityisen pahoja. Esimerkkinä hän käytti oikeudessa kuolemaan tuomittua natsia, Adolf Eichmannia. Myös pakottaminen pahoihin tekoihin voi olla pohdinnan kohde, mutta vastauksen painopisteen pitää olla vapaasta tahdosta tapahtuvassa toiminnassa.

Pahuutta voi selittää myös terveydentilaan liittyvillä tekijöillä, kuten mielisairaudella, tai yhteiskunnallisilla tekijöillä, esimerkiksi huono-osaisuudella, köyhyydellä ja lapsuudessa koetulla väkivallalla. Pahan tekemiselle voi esittää myös arkisempia syitä, kuten kateellisuuden, oman edun tavoittelemisen tai kostamisen, mutta hyvässä vastauksessa arkisesta näkökulmasta nousee yleisemmälle tasolle. Voi pohtia myös mahdollisuutta tehdä itselleen paha, mutta fokuksen tulee olla ulospäin suuntautuvassa pahan tekemisessä.

Vastaus tehtävään on essee, jossa pitää pohtia, miksi ihmiset tekevät pahoja tekoja. Vastauksen pisteityksessä tulee ottaa huomioon kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet.

5 pisteen vastauksessa kokelas esittää joitakin huomioita ihmisten pahojen tekojen syistä.

10 pisteen vastauksessa kokelas pohtii ihmisten pahojen tekojen syitä.

15 pisteen vastauksessa kokelas pohtii johdonmukaisesti ja monipuolisesti ihmisten pahojen tekojen syitä.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas syventää vastaustaan yhdistämällä sen esimerkiksi filosofisessa tai uskonnollisessa traditiossa esiintyviin näkemyksiin pahojen tekojen syistä.

LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssiin Ihminen, identiteetti ja hyvä elämä (ET2) ja erityisesti sen sisältöihin ”luonnon- ja ihmistieteellisiä, sekulaareja ja uskonnollisia, filosofisia ja populaarikulttuuriin kuuluvia ihmiskäsityksiä ja -ihanteita sekä erilaisia käsityksiä hyvästä elämästä sekä toisten ihmisten, eläinten ja ympäristön asemasta siinä”.

3. Maassa maan tavalla (20 p.)

Tehtävää voidaan tarkastella esimerkiksi konservatiivisten ja liberaalien yhteiskuntien näkökulmasta. Konservatiivisissa yhteiskunnissa pidetään kiinni vallitsevista arvoista, tavoista, perinteistä ja muista käytännöistä. Yleensä tällaisissa yhteiskunnissa vaaditaan juuri sananlaskun mukaista käyttäytymistä. Sen sijaan liberaaleissa yhteiskunnissa ollaan avoimempia uusien tapojen ja käytäntöjen suhteen. Esimerkiksi maahanmuuttajat tai maassa vierailevat voivat noudattaa omia perinteitään, kunhan ne eivät riko yhteiskunnan ydinarvoja. Hyvässä vastauksessa huomioidaan, että käytännössä kaikissa yhteisöissä on kuitenkin joitain loukkaamattomia arvoja, jotka muodostavat yhteisön perustan. Esimerkiksi Suomi on melko liberaali yhteiskunta, mutta Suomessa ei sallita demokratian vastustamista ja pidetään kiinni yksilöiden koskemattomuudesta ja ihmiselämän loukkaamattomuudesta.

Hyvässä vastauksessa pohditaan, missä määrin vallitseviin tapoihin mukautuminen on moraalisesti hyväksyttävää ja voidaanko sitä pitää moraalisenä vaatimuksena. Vastauksessa on luonteva erottaa erityyppisiä arvoja ja pohtia niiden tärkeyttä suhteessa toisiinsa. Esimerkiksi moraalisia arvoja on länsimaisen etiikan perinteessä yleensä pidetty universaaleina ja autonomisina. Tämä tarkoittaa sitä, että ne pätevät kaikkialla eivätkä ne ole alistaisia muille arvoille tai tekijöille. Esimerkiksi perinteet, tavat ja lait voivat siis olla moraalisesti tuomittavia. Yhtenä lakien tavoitteena on taata moraalin toteutuminen, mutta eri valtioiden lait voivat kuitenkin pyrkiä tähän päämäärään eri tavoin. Lisäksi lait voivat epäonnistua tässä tavoitteessa eikä kaikkia moraalisia seikkoja säädellä lailla. Esimerkiksi aviorikos ei ole enää rikos Suomessa eikä monissa muissa länsimaissa. Yleensä lakien avulla pyritään turvaamaan vain yhteisön tärkeimmät moraaliset ydinarvot.

Sen sijaan tavat ja muut normit eivät välttämättä ole sidoksissa moraaliin. Esimerkiksi monissa länsimaissa on käytäntönä, että ruokaillessa syödään veitsi oikeassa kädessä ja haarukka vasemmassa. Tämä tapa tai hyvää käytöstä ohjaava normi ei ole moraalinen. Ihminen, joka syö haarukka oikeassa kädessä, ei toimi moraalittomasti. Kokelas voi kuitenkin vastauksessaan huomauttaa, että etiketin ja muiden tapanormien seuraamista pidetään yleensä osoituksena siitä, että kunnioittaa muita ympärillä olevia. Huomionarvoista on myös se, että kaikissa valtioissa on vähemmistöjä, jotka monesti seuraavat toisenlaisia tapanormeja, ja tällaisten tapojen noudattaminen on valtiossa hyväksyttävää.

Edelleen tehtävää voi lähestyä ottamalla kantaa siihen, onko kulttuurirelativismi uskottava teoria moraalisten arvojen perustasta. Kulttuurirelativismin mukaan moraalit ovat suhteellisia: se on sidonnaista kuhunkin aikakauteen ja kulttuuriin, eikä objektiivisia arvoja ole. Yhdeksi ongelmaksi muodostuu se, miten

pitäisi menetellä, kun kahden kulttuurin perustavat moraaliset arvot poikkeavat toisistaan ja nämä kulttuurit kohtaavat. Onko yhden kulttuurin edustajien suvaittava toisen käytäntöjä, vaikka jälkimmäiset loukkaisivat edellisen ydinarvoja? Tällöinhän jälkimmäisen kulttuurin jäsenet eivät kunnioita ensimmäisen kulttuurin arvoja. Kokelas voi myös huomauttaa, että näyttää olevan jonkinlaisia moraalisia perusarvoja, jotka ovat melko laajalti hyväksytyjä. Tämän puolesta puhuvat esimerkiksi ihmisoikeuksien julistukset ja se, että ne on hyväksytyt maailmalla hyvin laajasti.

Vastaus tehtävään on essee, jossa pitää pohtia, millä perusteilla sananlaskua ”maassa maan tavalla” voi puolustaa ja kritisoida. Vastauksen pisteityksessä tulee ottaa huomioon kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet.

5 pisteen vastauksessa kokelas esittää jonkin perusteen sille, miksi sananlaskua voi joko puolustaa tai kritisoida.

10 pisteen vastauksessa kokelas pohtii ainakin yhtä perustetta, jonka nojalla sananlaskua voi puolustaa, ja yhtä, jonka perustella sitä voisi kritisoida.

15 pisteen vastauksessa kokelas pohtii johdonmukaisesti ja monipuolisesti perusteita sananlaskun puolesta ja sitä vastaan.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas syventää vastaustaan esimerkiksi pohtimalla sananlaskua ihmisoikeuksien näkökulmasta.

LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssiin Yksilö ja yhteisö (ET3) ja erityisesti sen sisältöön ”yksilöiden vuorovaikutus ja yhteisöllisyys: yksityinen ja julkinen, tunnustussuhteet ja merkitykselliset toiset, roolit ja yhteisölliset normit”.

4. Murheellisten laulujen maa (20 p.)

Eppu Normaalin kappale ”Murheellisten laulujen maa” kommentoi sanoittaja Martti Syrjän mukaan suomalaisia ”itsesääli-iskelmiä” (aineisto 4.A:n taustalaatikko). Tässä valossa kappaleen sanoitus on tulkittava ennen kaikkea parodiaksi kyseisistä iskelmistä. Vaikka ei tuntisi parodian kohteena olevia iskelmiä ja muita tekstejä (esim. Juhani Ahon novellikokoelmaa *Katajainen kansani*), kappaleen sisältämä kuvaus suomalaisesta kulttuurista on tunnistettavissa stereotyyppiä. Hyvässä vastauksessa ei otetakaan annettuna

sitä, että kappaleen lopussa mainittu Einari Epätoivo kävisi tyypillisestä suomalaisesta. Hyvässä vastauksessa on olennaista huomioida, ettei ole olemassa mitään yhtä suomalaista ihmistyyppiä tai yhtä suomalaista kulttuuria. Tähän viittaavat epäsuorasti myös videossa laulajan taustalla vilahtelevat Suomen historian suurmiehet, joiden ajatellaan yleisesti edustavan suomalaista kulttuuria mutta jotka eivät muistuta Einari Epätoivoa. Suurmiesten merkitys jää videossa monitulkintaiseksi.

Kappaleen sanoituksessa suomalainen kulttuuri esitetään karuissa pohjoisissa luonnonoloissa historiallisesti kehittyneenä. Lähtökohdat elämään eivät ole kummoiset, kun halla korjaa sadon, muuta työtä ei ole saatavilla ja osaksi näyttää lankeavan sodat käyneiden esi-isien perinnöksi jättämä väkivaltainen ja juopotteleva elämäntapa. Kappaleen sanoituksen perusteella voisi tulkita, että suomalaisten elämä yleisesti esitetään tällaisena, tosin paradisisessa valossa. Videossa laulajan taustalla vilahtelevat rintakuvat Suomen historian suurmiehistä luovat laulun tarinalle historiallista kontekstia, mutta monimutkaistavat tulkintaa, sillä tiedetään, että he viettivät varsin toisenlaista elämää kuin Einari Epätoivo. Tällä perusteella on mahdollista tulkita, että kappaleessa viitattaisiinkin vain tiettyyn kansanosaan tai sosioekonomiseen luokkaan, joka on kärsinyt eniten sodan aiheuttamista traumaista tai on muuten huono-osaista.

Hyvässä vastauksessa arvio kappaleen esityksen osuvuudesta perustuu suomalaista kulttuuria koskeviin tosiasioihin tai ainakin kappaletta laajempaan ymmärrykseen suomalaisesta kulttuurista. Vastauksessa voi rajautua nykytilanteeseen tai tarkastella kehitystä historiallisessa perspektiivissä. Esimerkiksi itsemurhat ovat Suomessa vähentyneet vuosien saatossa, eikä vanha mielikuva Suomesta itsemurhatilaston kärkimaana pidä enää paikkaansa. Nykyään Suomi on tilastoissa suurin piirtein järjestyksessä samalla tasolla esimerkiksi Belgian, Ranskan ja Unkarin kanssa, selvästi useiden Itä-Euroopan maiden alapuolella. Samoin nuoremman sukupolven alkoholinkäyttö on selkeästi vähentynyt, ja suunta on edelleen alaspäin. Tietyt kulttuuriset vähemmistöt Suomessa, kuten islaminuskoiset, eivät käytä alkoholia ensinkään tai hyvin maltillisesti. Kappaleen synkkä ja lohduton kuvaus suomalaisuudesta on myös ristiriidassa kansainvälisten onnellisuustutkimusten kanssa. Vuonna 2020 Suomi oli *World Happiness Reportin* mukaan maailman onnellisin maa.

Toisaalta Suomi on edelleen hyvin väkivaltainen maa verrattuna muihin länsimaihin, ja erityisesti naisiin kohdistuva väkivalta on valitettavan yleistä. Perheväkivaltatilastot ovat vuodesta toiseen synkkää luettavaa. Tätä kautta ”Murheellisten laulujen maan” kuvaamaa väkivaltaisuutta voitaisiin pitää suomalaiseen kulttuuriin edelleen kuuluvana.

Edellä esitettyjen näkökohtien perusteella ei ole mielekästä tarkastella suomalaista kulttuuria yhtenä jakamattomana ilmiönä. Tätä näkökulmaa voi edelleen tukea viittaamalla esimerkiksi kaupunkilaisten ja maaseudulla asuvien elämäntapojen ja arvojen eroihin tai sotien jälkeen syntyneiden suurten ikäluokkien ja nuorten erilaisiin maailmankuviin. Hyvästä vastauksesta välittyy selkeä ja johdonmukainen käsitys siitä, mistä kulttuurissa on yleisesti ottaen kyse. On perusteltua tarkastella kulttuuria laajassa merkityksessä, joka pitää sisällään kaiken opitun, kuten kielen, tavat, ihmissuhteet, työn ja yhteiskunnallisen rakenteen.

Vastaus tehtävään on essee, jossa pitää tarkastella, millaiseksi suomalainen kulttuuri esitetään Eppu Normaalin kappaleessa ”Murheellisten laulujen maa”, ja arvioida kuvauksen osuvuutta suhteessa suomalaiseen kulttuuriin. Vastauksen pisteityksessä tulee ottaa huomioon kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet.

5 pisteen vastauksessa kokelas tarkastelee ymmärrettävästi kappaleen esitystä suomalaisesta kulttuurista tai arvioi mielekkäästi esityksen osuvuutta. Vaihtoehtoisesti hän tekee joitakin huomioita sekä esityksestä että sen osuvuudesta.

10 pisteen vastauksessa kokelas tarkastelee ymmärrettävästi kappaleen esitystä suomalaisesta kulttuurista ja arvioi mielekkäästi esityksen osuvuutta.

15 pisteen vastauksessa kokelaan tarkastelu on monipuolista ja arvio hyvin perusteltu. Vastaus muodostaa johdonmukaisen ja ehyen kokonaisuuden.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas syventää vastaustaan esimerkiksi pohtimalla kulttuurien moninaisuutta Suomessa tai taiteen mahdollisuuksia kuvata kulttuureja.

LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssiin Kulttuurit katsomuksen muovaajina (ET4) ja erityisesti sen sisältöön ”suomalaisen kulttuurin ja identiteetin historiallinen rakentuminen, suomalaisuuden monimuotoisuus ja suomalaiset vähemmistökulttuurit”.

5. Uskonto ja politiikka (20 p.)

Uskonto on luonteeltaan sosiaalinen ilmiö. Siksi se voi kytkeytyä läheisesti myös politiikkaan. Uskonnon vaikutusta politiikkaan voi tarkastella monella eri tavalla. Hyvässä vastauksessa näkökulmaa rajataan siten, että vastaus muodostaa mielekkään kokonaisuuden. Voi keskittyä esimerkiksi johonkin yhteen uskontoon ja

jollekin tietylle politiikan alueelle. Yleisesti ottaen asiaa voi tarkastella liberaalin ja konservatiivisen mukaan lukien fundamentalistisen uskonnollisuuden kannalta. Yleisempiä näkökohtia valaisemaan pitää käyttää esimerkkejä. On hyvä huomata, että uskonto voi vaikuttaa politiikkaan vain ihmisten ajattelun ja toiminnan välityksellä. Abstraktilla tasolla uskonto ei vaikuta mihinkään. Kun seuraavassa puhutaan lyhyesti uskonnon tai uskonnollisen katsomuksen vaikutuksesta, tämä tulee tulkita uskonnollisen katsomuksen omaavien ihmisten ajattelun tai toiminnan vaikutuksena.

Uskonnon vaikutusta politiikkaan voi tarkastella esimerkiksi ihmisoikeuksien synnyn ja niiden toteutumisen kannalta. Ihmisoikeuksilla ei ole yhtä ainoaa lähdettä. Voi ajatella, että yksi lähde ovat olleet uskonnolliset katsomukset. Ne voivat tukea ihmisoikeuksien kunnioitusta ja vaikuttaa sillä tavalla politiikkaan ja lainsäädäntöön. Tosin joissakin tapauksissa uskonnolliset katsomukset voivat olla myös ihmisoikeuksien toteutumisen esteenä. Esimerkiksi kristinuskon piirissä yleinen homokielteisyys vaikutti siihen, että homoseksuaalisuus säilyi Suomen rikoslaisissa niinkin kauan kuin aina vuoteen 1971 saakka. Monissa islamilaisissa maissa tilanne on edelleen sama eikä muutosta ole nähtävissä.

Uskonnollisten katsomusten nähdään usein tukevan poliittista konservatismia ja pönkittävän vallitsevia rakenteita, vaikka nämä olisivat ilmeisen epäoikeudenmukaisia ja epäinhimillisiä. Esimerkiksi katolisen kirkon piirissä yleinen ehkäisyvastaisuus on monissa Afrikan maissa ja esimerkiksi Filippiineillä estänyt ottamasta käyttöön tehokkaita ratkaisuja HIV:n leviämiseen ja köyhyyden torjumiseen. Konservatismi ei kuitenkaan päde katolisissa maissa kaikissa tapauksissa. Latinalaisessa Amerikassa niin sanottu vapautuksen teologia on poliittinen liike, joka pyrkii kumoamaan köyhiä ihmisiä sortavia poliittisia rakenteita.

Uskonnon vaikutus politiikkaan voi olla hyvin kompleksinen ja monitasoinen. Esimerkiksi Israelin ja palestiinalaisten välisellä poliittisella konfliktilla on syvät uskonnolliset ja historialliset juuret. Kiistassa on kyse muun muassa siitä, kenellä on oikeus hallita Jerusalemin Temppelevuorta, joka on pyhä kummallekin kiistan osapuolelle.

Suomessa kristinuskon vaikutus on vaikuttanut merkittävästi muun muassa koulutuspolitiikkaan, koulutusta koskevaan lainsäädäntöön ja sitä kautta katsomusopetukseen. Tämänhetkisen lainsäädännön mukaan Suomen evankelis-luterilaiseen kirkkoon ja Suomen ortodoksiseen kirkkoon kuuluvien on opiskeltava peruskoulussa ja lukiossa uskontoa eivätkä he voi valita elämäkatsomustietoa. Sitä vastoin näihin kirkkoihin kuulumattomat saavat valita, opiskelevatko he uskontoa vai elämäkatsomustietoa. Peruskoululaisten ja lukiolaisten yhdenvertaisuutta loukkaava tilanne on päässyt syntyymään, koska uskonnonopetusta koskevaa lainsäädäntöä ei ole muutettu vastaamaan oppiaineena nuoremman elämäkatsomustiedon lainsäädäntöä.

Se, että eduskunta ei ole avannut elämänkatsomustietoa kirkkoon kuuluville, kertoo kansanedustajien katsomuksellisista voimasuhteista. Vallalla on ollut konservatiivinen tulkinta, jonka mukaan kirkkoon kuuluvien oikeus saada oman uskonnon opetusta toteutuu heidän osallistuessaan uskonnon opetukseen. Oikeutta saada oman uskonnon opetusta ei ole näin tulkittu vapaudeksi valita eri katsomusopetusten välillä, mikä olisi liberaali tulkintalinja.

Kansanedustajien katsomukselliset voimasuhteet ovat vaikuttaneet Suomessa myös avioliittoa koskevaan lainsäädäntöön. Ennen tasa-arvoisen avioliittolain voimaan astumista vuonna 2017 avioliitto voitiin solmia vain miehen ja naisen välillä. Tämä laki nojasi kristilliseen avioliittokäsitykseen, jonka mukaan avioliitto tähtää lasten hankintaan.

Vastaus tehtävään on essee, jossa pitää pohtia esimerkkien valossa, millä tavalla uskonto voi vaikuttaa politiikkaan. Vastauksen pisteityksessä tulee ottaa huomioon kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet.

5 pisteen vastauksessa kokelas tekee joitakin huomioita uskonnon vaikutuksesta politiikkaan ja antaa ainakin yhden esimerkin.

10 pisteen vastauksessa kokelas pohtii uskonnon vaikutusta politiikkaan ja antaa ainakin kaksi esimerkkiä.

15 pisteen vastauksessa kokelas pohtii johdonmukaisesti ja monipuolisesti uskonnon vaikutusta politiikkaan. Hän antaa ainakin kaksi seikkaperäistä esimerkkiä.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas syventää vastaustaan esimerkiksi tarkastelemalla asiaa historiallisesta näkökulmasta tai liittämällä pohdintansa yleisempään yhteiskunnalliseen viitekehykseen.

LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssin Katsomusten maailma (ET5) sisältöön ”tämän päivän merkittävien maailmankatsomuksellisten järjestelmien, kuten sekulaarin humanismin ja suurten uskontojen, suhde yhteiskuntaan, tapakulttuuriin, moraaliin, politiikkaan ja tieteeseen; liberaali ja fundamentalistinen uskonnollisuus”.

6. Vauva vai ei – taloudellinen ja ekologinen kestävyys (20 p.)

Suhtautuminen lasten saantiin ja lapsettomuuteen on usein hyvin herkkä asia, ja siihen liittyviä valintoja pidetäänkin henkilökohtaisina. Toisaalta näillä yksilöiden ratkaisuilla on väestön tasolla suuria vaikutuksia. Tehtävän aineistot esittävät kaksi eri näkökulmaa, ekologisen ja taloudellisen. Taloudellisesta näkökulmasta suomalaisten vähentynyt into tehdä lapsia on suuri ongelma, koska väestö vanhenee, veronmaksajien määrä vähenee ja huoltosuhde heikkenee. Toisaalta ekologinen kriisi, kulutuskulttuuri ja liikakansoitus ovat saaneet yhä useammat valitsemaan vapaaehtoisen lapsettomuuden.

Hyvässä vastauksessa voidaan kehitellä aineistossa esitettyjä näkökohtia tai vaihtoehtoisesti korostaa yksilöiden vapautta päättää lisääntymisestään olosuhteista riippumatta. Koska asia on varsin vaikea ja siihen on hankala löytää yksiselitteistä ratkaisua, voi myös tasapainottelemalla molempien näkökulmien välissä kirjoittaa hyvän vastauksen. Oleellista on vakuuttava ja johdonmukainen argumentointi sekä oman kannan muodostaminen.

Luonnonsuojeluun ja liikakansoitukseen keskittyvässä vastauksessa voi esimerkiksi arvioida, toimiiko ihmisten vapaaehtoinen lapsettomuus paremmin kuin Kiinan aiempi yhden lapsen malli. Tätä voi lähestyä joko käytännöllisestä tai moraalaisesta näkökulmasta, kuten aineistossa tehdään.

Taloudellista näkökulmaa käsiteltäessä on hyvä ottaa huomioon esimerkiksi jännite suomalaisen yhteiskunnan väestöpyramidin ja globaalin liikakansoituksen välillä.

Vastaus tehtävään on essee, jossa pitää pohtia aineistoja hyödyntäen, onko yksilön lapsen hankkimista harkitessaan otettava huomioon päätöksensä seuraukset yhteiskunnan ja ympäristön kannalta. Vastauksen pisteityksessä tulee ottaa huomioon kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet.

5 pisteen vastauksessa kokelas esittää joitakin huomioita siitä, pitääkö yksilön ottaa huomioon lapsen hankkimista harkitessaan päätöksensä seuraukset yhteiskunnan ja ympäristön kannalta.

10 pisteen vastauksessa kokelas pohtii aineistoja hyödyntäen, pitääkö yksilön ottaa huomioon lapsen hankkimista harkitessaan päätöksensä seuraukset yhteiskunnan ja ympäristön kannalta.

15 pisteen vastauksessa kokelas pohtii johdonmukaisesti ja monipuolisesti, pitääkö yksilön ottaa huomioon lapsen hankkimista harkitessaan päätöksensä seuraukset yhteiskunnan ja ympäristön kannalta. Kokelas hyödyntää arviossaan aineistoja.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas syventää vastaustaan esimerkiksi liittämällä sen uskottavaan kuvaan tulevaisuuden yhteiskunnasta.

LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssiin Teknologia, maailmankatsomukset ja ihmiskunnan tulevaisuus (ET6) ja erityisesti sen sisältöön ”ihmiskunnan suuret maailmankuvalliset, -katsomukselliset ja teknologiset murrokset sekä niiden vaikutukset ihmisten käsitykseen maailmasta ja itsestään”.

Osa 2: 30 pisteen tehtävät

7. Etuoikeudet ja yhdenvertaisuus (30 p.)

Tehtävän aineistona on videokatkelma niin sanotun etuoikeuskävelyn toteutuksesta (7.A) sekä valikoitu lista kävelyssä esitettävistä väitteistä (7.B). Kävelyn tarkoitus on havainnollistaa yhteiskunnassa vallitsevia oletuksia, jotka vaikuttavat ihmisryhmien ja yksilöiden yhdenvertaisuuden toteutumiseen käytännössä. Aineistossa 7.B luetellaan joitakin väitteitä, joita kävelyn osallistujille esitetään.

Etuoikeuskävelyssä otetaan yksi askel eteenpäin aina, kun esitetty väite pitää paikkansa omalla kohdalla, ja yksi askel taaksepäin, jos se ei pidä. Lopputuloksena osa kävelijöistä etenee huomattavan matkan, kun taas osa voi jäädä jopa aloituspisteen taakse.

7.1 (15 p.)

Hyvässä vastauksessa tärkeimpien ja vähiten tärkeiden seikkojen valintaa voi perustella ensinnäkin sillä, kuinka paljon mahdollisuuksia tai rajoituksia ne näyttävät tuottavan henkilön elämään. Esimerkiksi esteettömien liikkumismahdollisuuksien puute voi sulkea yksilön kokonaan yhteiskunnan tavanomaisen toiminnan ulkopuolelle. Jotkin toiset seikat, kuten uskonnolliset pyhäpäivät, eivät samalla tavalla rajoita vapautta ja valinnan mahdollisuuksia. Joidenkin väitteiden – vaikkapa sukupuolta ja seksuaalista identiteettiä koskevien – tärkeys saattaa liittyä myös siihen, miten yhteiskunnassa ja lainsäädännössä suhtaudutaan asiaan. Joissakin yhteiskunnissa seurustelusuhteet saman sukupuolen edustajien kesken voivat olla laissa kiellettyjä, kun taas joissain toisissa yhteiskunnissa kyse on ennemminkin yksittäisten ihmisten asenteista.

Toiseksi perustelut voivat koskea yksilön identiteettiä ja hyvää elämää. Voi pohtia sitä, ovatko jotkin asiat yksilön identiteetin ja hyvän elämän kannalta tärkeämpiä kuin jotkin toiset. Mielekäs tarkastelun aihe tässä suhteessa on myös yksilön kokemus joko etuoikeudesta tai sen puutteesta, ”takamatkalle jäämisestä”.

Yksilön identiteettiin ja hänen kokemukseensa osallisuudesta yhteiskunnassa saattaa vaikuttaa suuresti, jos hän on useissa listan asioissa ”takamatkalla” – tai päinvastoin, huomattavan etuoikeutetussa asemassa suhteessa muihin.

Vastaus tehtävään on essee, jossa pitää valita listalta yhdenvertaisuuden näkökulmasta omasta mielestä kaksi tärkeintä ja kaksi vähiten tärkeää asiaa sekä perustella valinta. Vastauksen pisteityksessä tulee ottaa huomioon kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet.

4 pisteen vastauksessa kokelas esittää joitakin huomioita siitä, miksi pitää valitsemiaan asioita tärkeinä tai vähemmän tärkeinä yhdenvertaisuuden näkökulmasta.

8 pisteen vastauksessa kokelas perustelee kaikki neljä valintaansa yhdenvertaisuuden näkökulmasta.

12 pisteen vastauksessa kokelas perustelee kaikki neljä valintaansa johdonmukaisesti ja monipuolisesti yhdenvertaisuuden näkökulmasta.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas syventää vastaustaan esimerkiksi suhteuttamalla perustelunsa ajankohtaiseen yhteiskunnalliseen tilanteeseen tai asettamalla ne mielekkääseen historialliseen yhteyteen.

7.2 (15 p.)

Yhdenvertaisuuden toteutumiseen vaikuttavat esimerkiksi ääneen lausumattomat oletukset ja normit, asenneilmapiiri ja lainsäädäntö. Hyvässä vastauksessa osataan tehdä ero näiden välillä. Esimerkiksi listan sukupuolta ja seksuaalista identiteettiä koskevien väitteiden merkitys liittyy siihen, miten yhteiskunnassa ja lainsäädännössä suhtaudutaan asiaan. Hyvässä vastauksessa voidaan verrata suomalaista yhteiskuntaa myös joihinkin muihin yhteiskuntiin. Joissakin muissa yhteiskunnissa seurustelusuhteet saman sukupuolen edustajien kesken voivat olla laissa kiellettyjä, kun taas Suomessa kyse on ennemminkin yksittäisten ihmisten asenteista. Samanlaista tarkastelua voi hyödyntää myös listan muiden väitteiden käsittelyssä.

Edelleen on mahdollista pohtia sitä, miksi yhteiskunnassa vallitsevia piileviä oletuksia olisi ylipäättään tarpeen tarkastella kriittisesti kuten etuoikeuskävelystä tehdään. Tällaisia perusteita voivat olla esimerkiksi aiemmin huomaamatta jääneiden syrjivien rakenteiden korjaaminen, kaikkien osaamisen ja kykyjen saaminen käyttöön tai syrjäytymisen ja eriarvoisuuden väheneminen. Yleisemmällä tasolla hyödyksi voi

mainita koko yhteiskunnan kehityksen: jos oletuksia, toimintatapoja, käytäntöjä tai normeja ei ole sallittua tai ei haluta kyseenalaistaa, yhteiskunnan kehitys pysähtyy tai yhteiskunta jopa taantuu.

Vastaus tehtävään on essee, jossa pitää pohtia yhdenvertaisuuden toteutumista tämän päivän suomalaisessa yhteiskunnassa edellisessä tehtäväosiossa valittujen asioiden näkökulmasta. Vastauksen pisteityksessä tulee ottaa huomioon kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet.

4 pisteen vastauksessa kokelas esittää joitakin huomioita yhdenvertaisuuden toteutumisesta tämän päivän suomalaisessa yhteiskunnassa valitsemiensa asioiden näkökulmasta.

8 pisteen vastauksessa kokelas pohtii yhdenvertaisuuden toteutumista tämän päivän suomalaisessa yhteiskunnassa valitsemiensa asioiden näkökulmasta.

12 pisteen vastauksessa kokelas pohtii johdonmukaisesti ja monipuolisesti yhdenvertaisuuden toteutumista tämän päivän suomalaisessa yhteiskunnassa valitsemiensa asioiden näkökulmasta.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas syventää vastaustaan esimerkiksi vertaamalla Suomea joihinkin muihin yhteiskuntiin.

LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssin Yksilö ja yhteisö (ET3) sisältöihin ”ihminen sosiaalisena olentona, yksilöiden vuorovaikutus ja yhteisöllisyys: yksityinen ja julkinen, tunnustussuhteet ja merkitykselliset toiset, roolit ja yhteisölliset normit” sekä ”— — yhteiskunnalliset rakenteet ja modernin länsimaisen yhteiskunnan erityispiirteet sekä näiden vaikutus yksilön elämään”. Tehtävä liittyy myös kurssin Kulttuurit katsomuksen muovaajina (ET4) kohtiin ”suomalaisen kulttuurin ja identiteetin historiallinen rakentuminen, suomalaisuuden monimuotoisuus ja suomalaiset vähemmistökulttuurit”, ”kulttuurien ja sivilisaatioiden vuorovaikutus sekä monokulttuurisuuden mahdottomuus: monikulttuurisuus ja globaali kulttuuri sekä niiden erilaiset katsomukselliset ja yhteiskunnalliset vaikutukset”, ”etnosentrisyyden ja rasismien sekä keskinäisen kunnioituksen ja yhdenvertaisuuden historiaa ja nykypäivää eri kulttuureissa”.

8. Georg Henrik von Wrightin humanismi (30 p.)

8.1 (15 p.)

G. H. von Wright esittää tekstikatkelmassa, ettei ole mitään yhtä yleistä vastausta kysymykseen, mitä humanismi on. Humanismi on hänen mukaansa ymmärretty eri tavoin eri aikoina. Esimerkiksi renessanssihumanismi eroaa von Wrightin oman ajan marxilaisesta tai sosialistisesta humanismista.

G. H. von Wright kuvaa omaa humanismiaan ihmisen parhaan puolustamisena. Ihmisen paras käsittää hänen mukaansa ”kaiken, mikä on hänelle hyväksi ja mikä tekee hänelle hyvää”. Hän korostaa sitä, että ihmisen edellytykset hyvään elämään ja onnellisuuteen muuttuvat aikojen kuluessa, kun esimerkiksi teknologiset innovaatiot muuttavat elinoloja ja elinkeinoja. Kullakin ihmisellä tulisi hänen mukaansa olla samat mahdollisuudet saavuttaa oma parhaansa. Tämä edellyttää sitä, että yhteiskunnassa löydetään tasapaino järjestyksen ja hyvän elämän edellytysten välillä. Hän huomauttaa, että puolustettaessa ihmisen parasta on korostettava voimakkaammin ihmisen välistä solidaarisuutta kuin yksilön itsetoteutusta, vaikka näitä kahta ei voida hänen mukaansa jyrkästi erottaa toisistaan.

G. H. von Wrightin mukaan humanismi etsii ihmisen parasta, joka toteutuu tämänpuoleisessa. Hän näkee humanismin jonkinlaisena ihmishengen protestiliikkeenä, joka puolustaa hyvän toteutumisen yhteiskunnallisia ehtoja kaikenlaista sortoa vastaan. Vaikuttaa siltä, että humanisti on hänen mukaansa yhteiskunnallisesti aktiivinen kansalainen, joka harjoittaa kriittistä ajattelua ja näkee vaivaa muuttaakseen vallitsevia oloja parempaan suuntaan.

Hyvässä vastauksessa huomataan, että von Wrightin humanismissa on sekä sosialistisia että liberaaleja piirteitä. Solidaarisuuden käsitettä on käytetty myös liberalismiin piirissä, mutta von Wrightin omana aikana se esiintyi erityisesti marxilaisessa ja sosialistisessa ajattelutraditiossa. Yksilön autonomian, itsetoteutuksen ja vapauden korostus on ominaista liberaalille ajattelutraditiolle.

Vastaus tehtävään on essee, jossa pitää kuvailla tekstikatkelman perusteella, miten G. H. von Wright ymmärtää humanismin. Vastauksen pisteityksessä tulee ottaa huomioon kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet.

4 pisteen vastauksessa kokelas tekee tekstikatkelman perusteella joitakin huomioita G. H. von Wrightin humanismista.

8 pisteen vastauksessa kokelas kuvailee tekstikatkelman perusteella, miten G. H. von Wrightin ymmärtää humanismin.

12 pisteen vastauksessa kokelas kuvailee tekstikatkelman perusteella johdonmukaisesti ja monipuolisesti, miten G. H. von Wrightin ymmärtää humanismin.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas syventää vastaustaan esimerkiksi kuvailemalla von Wrightin humanismin sisältämää yhteiskunnallista aktiivisuutta.

8.2 (15 p.)

Hyvässä vastauksessa on luontevaa lähteä G. H. von Wrightin ajatuksesta, että kukin aika määrittää itse, mitä humanismi tarkoittaa ja mikä sen rooli on. On mahdollista esittää, että G. H. von Wrightin tekstikatkelmassa hahmottelema humanistinen elämänasenne on edelleen ajankohtainen. Sille voi esittää myös vaihtoehdon. Kummassakin tapauksessa on tärkeää esittää huolelliset perustelut. Hyvässä vastauksessa ei tarvitse huomioida von Wrightin käyttämän termin ”elämänasenne” ja elämäntutkimustiedon oppiaineessa käytetyn termin ”elämäntutkimus” mahdollista merkityseroa, mutta sitä voidaan pitää ansiona.

Yksi mielekäs lähtökohta vastaukselle on pohtia sitä, mikä rooli solidaarisuudella ja yksilön itsetoteutuksella voisi olla meidän aikamme humanismissa. Vastaavasti voi pohtia sarron vastustamiseen liittyvän aktiivisen kansalaisuuden ja kriittisen järjenkäytön roolia. Voi esimerkiksi huomauttaa, että monissa Euroopan maissa ja Yhdysvalloissa yhä merkittävämmän aseman julkisessa keskustelussa ovat saaneet oikeistopopulistiset liikkeet, jotka ovat jopa avoimen tiede- ja sivistysvihamielisiä. Tätä taustaa vasten olisi mahdollista esittää, että kriittistä järkeä korostava humanismi voisi olla nykyään protestiliike populismin sisältämiä antirationaalisia tendenssejä vastaan.

G. H. von Wright ei lainatussa tekstikatkelmassa kiinnitä huomiota ekologisiin näkökohtiin, vaikka ne esiintyvät muualla samassa tekstissä. Tästä syystä ei pidetä virheenä, jos kokelas päätyy kritisoimaan G. H. von Wrightin humanismia ekologisten näkökohtien laiminlyömisestä. Joka tapauksessa pidetään ansiona, jos kokelas tarkastelee kysymystä, missä määrin ihmisen hyvää ajavan humanistin on mahdollista ottaa vakavasti huomioon ekologiset näkökohdat.

Vastaus tehtävään on essee, jossa pitää pohtia, mikä rooli humanistisella elämäntavalla voi olla omassa aikakautessamme. Vastauksen pisteytyksessä tulee ottaa huomioon kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet.

4 pisteen vastauksessa kokelas tekee joitakin huomioita humanistisen elämäntavallisuuden roolista omassa aikakautessamme.

8 pisteen vastauksessa kokelas pohtii humanistisen elämäntavallisuuden roolia omassa aikakautessamme.

12 pisteen vastauksessa kokelas pohtii johdonmukaisesti ja monipuolisesti humanistisen elämäntavallisuuden roolia omassa aikakautessamme.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas syventää vastaustaan esimerkiksi analysoimalla seikkaperäisesti omaa aikakautta erityispiirteitä ja niiden humanismille asettamia haasteita.

LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssin Katsomusten maailma (ET5) sisältöön ”sekulaarin humanismin maailmantavallisuudelliset perusteet”.

9. Ihmissyyden rajat (30 p.)

9.1 (10 p.)

Elokuvan kohtauksessa annetaan kaksi pääsiallista perustetta sille, miksi Andrew ei ole ihminen: hän ei ole geneettisesti ihminen ja hän on kuolematon. Hyvässä vastauksessa käsitellään kumpaakin näistä perusteista.

Voi esimerkiksi todeta, että geneettistä perimää käytetään biologisena kriteerinä lajien erottamisessa toisistaan. Tämän nojalla Andrew ei voi olla ihminen, vaikka hän olisikin hyvin ihmisen kaltainen ulkonäöltään, ajattelultaan ja tunteiltaan. Toisaalta hyvässä vastauksessa on huomioitava, että perimä ei välttämättä ole ainoa seikka, jota voi pitää olennaisena ihmisyyskannalta. Asiallista on pohtia, ovatko esimerkiksi juuri kyky ajatella ja tuntea ihmisten tavoin tärkeämpiä ominaisuuksia.

Voi myös käsitellä Andrew'n vastausta ensimmäiseen perusteeseen. Andrew toteaa, että moni ihminen käyttää keinoelimiä, joten myös ihmiset ovat osittain keinotekoisia. Tämä huomio on oikea, ja se pitää paikkansa jo nykyajan. Andrew väittääkin olevansa osittain ihminen. Voi kuitenkin todeta, ettei Andrew ole silti geneettisesti ihminen lainkaan.

Kun Andrew'ltä kysytään, miltä osin hän on ihminen, Andrew vastaa olevansa sydämeltään ihminen eli hän tuntee samalla tavalla kuin ihmiset. Vaikka Andrew käyttää vain kielikuvaa, hänen vastauksensa voi tulkita kirjaimellisesti ja olettaa, että elokuvan hahmolla todella on ihmissydän. Tätä ei lasketa virheeksi, sillä vastauksessa ei edellytetä kohtauksen laajemman kontekstin tuntemista. Tällöin on kuitenkin käsiteltävä uskottavalla tavalla sitä, riittääkö pelkkä toimiva ihmissydän tekemään jostain ihmisen.

Toisen perusteen mukaan Andrew'ta ei voi laskea ihmiseksi hänen kuolemattomuutensa takia. Voi muun muassa pohtia, lakkaisivatko nykyiset ihmiset olemasta ihmisiä, mikäli heistä tulisi kuolemattomia esimerkiksi lääketieteen kehityksen ansiosta. Kuolemattomuutta pidettiin elokuvassa olennaisena perusteena, koska se aiheuttaisi liikaa kateutta ja vihaa toisissa ihmisissä. Näitä perusteluja on luonteva tarkastella analogian avulla. Voiko nykyisillä ihmisillä olla joitain yhtä haluttuja ominaisuuksia, jotka aiheuttaisivat vastaavasti kateutta ja vihaa? Riittäisivätkö tällaiset ominaisuudet tekemään heistä jotain muuta kuin ihmisiä?

Vastaus tehtävään on essee, jossa pitää arvioida, ovatko videokatkelmassa esitetyt perusteet Andrew'n ihmisyyden kiistämiseksi hyviä. Vastauksen pisteityksessä tulee ottaa huomioon kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet.

3 pisteen vastauksessa kokelas pohtii kohtuullisesti perustellen, kuinka vakuuttava on yksi videossa esitetty peruste Andrew'n ihmisyyden kiistämiseksi. Vaihtoehtoisesti kokelas esittää hajanaisia huomiota kahdesta videossa esitetystä perusteesta.

5 pisteen vastauksessa kokelas pohtii johdonmukaisesti ja monipuolisesti perustellen, kuinka vakuuttava on yksi videossa esitetty peruste Andrew'n ihmisyyden kiistämiseksi. Vaihtoehtoisesti kokelas voi pohtia kohtuullisesti perustellen kahden videossa esitetyn perusteen uskottavuutta.

8 pisteen vastauksessa kokelas pohtii johdonmukaisesti ja monipuolisesti perustellen, kuinka vakuuttavia ovat kaksi videossa esitettyä perustetta Andrew'n ihmisyyden kiistämiseksi.

9.2 (20 p.)

Se, että voimme sanoa jonkin oikeuden kuuluvan tai olevan kuulumatta jollekulle henkilölle tai olenolle, vaatii mielekkään perusteen. Ihmisoikeuksien oletetaan usein kuuluvan kaikille ihmisille vain sillä perusteella, että he ovat ihmisiä. Samalla perusteella voisi ajatella, että Andrew'lle eivät kuulu

ihmisoikeudet. Mikäli ihmisoikeuksilla on jokin muu peruste kuin ihmislajiin kuuluminen, ne voisivat kuulua Andrew'llekin. Tehtävänä on pohtia, millaisin perustein ihmisoikeudet tai niihin verrattavissa olevat oikeudet voisivat kuulua tietoiselle, ajattelevalle olenolle, jollainen Andrew'kin kiistämättä on. Hyvässä vastauksessa ihmisoikeudet voidaan rajata vain ihmisille kuuluviksi, mutta tarkastelussa otetaan huomioon myös perusteet, joilla Andrew'n kaltaiselle olenolle (tai henkilölle) voisivat kuulua ihmisoikeuksiin verrattavissa olevat oikeudet.

Kokelas voi aloittaa tarkastelunsa ihmislajin biologisista ominaisuuksista, mutta hyvässä vastauksessa edellytetään myös henkisten ominaisuuksien tarkastelua. Monesti filosofian perinteessä on painotettu ihmisen kognitiota, luovuutta, kekseliäisyyttä, kykyä tuntea sekä toimia moraaliagenttina. Näitä ominaisuuksia on elokuvassa myös Andrew'lla. Hyvä vastaus vaatii siis myös näiden tai näiden kaltaisten ominaisuuksien käsittelyä.

Monet filosofit ovat kritisoineet jo nykyisten ihmisoikeuksien rajoittumista vain ihmisiin. Esimerkiksi eläinten oikeuksien puolustajat ovat syyttäneet julistuksia spesismistä eli lajisorrosta. Spesismi on rasismiin ja seksismiin verrattavissa olevaa syrjintää, joka kohdistuu muihin eläimiin kuin ihmisiin. Filosofit Peter Singer ja Paola Cavalier ovat perustaneet vuonna 1993 niin sanotun *Great Ape Projectin*, jonka tavoitteena on antaa osittain ihmisoikeuksia vastaavat loukkaamattomat oikeudet kaikille isoille ihmisapinoille.

Singer on jo ennen *Great Ape Projectia* puolustanut vuosikymmenten ajan eläinten oikeuksia. Hänen lähtökohtanaan on eläinten kyky tuntea kärsimystä. Filosofit Tom Regan on puolestaan ehdottanut, että esimerkiksi muisti, tunteet, tahto, havaintokyky, tavoitteellinen toiminta sekä käsitys tulevaisuudesta ja minuuudesta ovat riittäviä tekemään elävistä olennoista itsessään arvokkaita. Näiden kriteerien nojalla suuri osa nisäkkäistä ansaitsisi vastaavanlaisia loukkaamattomia oikeuksia, jotka ihmisille on myönnetty.

Voi myös huomioida, että eri kulttuureissa ja eri aikoina on laadittu nykyisten ihmisoikeusjulistusten kaltaisia periaatteita, joilla on ollut rajallinen sovellusalue. Esimerkiksi perusoikeuksien on joko katsottu kuuluvan tietyille säädylle, kuten aatellisille, tai naisten oikeudet ovat olleet rajallisemmat kuin miesten. Lisäksi monissa kulttuureissa on ollut orjia, joille eivät kuuluneet samat oikeudet kuin vapaille kansalaisille. Periaatteessa on siis mahdollista, että tulevaisuudessa tiettyjen perusoikeuksien katsotaan kuuluvan suuremmalle määrälle elollisia olentoja kuin aiemmin.

Vastaus tehtävään on essee, jossa pitää pohtia, millaisin perustein tietoiselle, ajattelevalle olennolle kuuluvat ihmisoikeudet tai niihin verrattavissa olevat oikeudet. Vastauksen pisteityksessä tulee ottaa huomioon kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet.

5 pisteen vastauksessa kokelas pohtii uskottavasti perustellen yhtä kriteeriä, jonka nojalla ajatteleva olento ansaitsisi ihmisoikeudet tai niihin verrattavissa olevat oikeudet. Vaihtoehtoisesti kokelas voi esitellä hajanaisia huomiota useammista kriteereistä.

10 pisteen vastauksessa kokelas pohtii kohtuullisesti perustellen useita kriteereitä, joiden perusteella ajatteleva olento ansaitsisi ihmisoikeudet tai niihin verrattavissa olevat oikeudet.

15 pisteen vastauksessa kokelas pohtii johdonmukaisesti ja monipuolisesti perustellen useita kriteereitä, joiden perusteella ajatteleva olento ansaitsisi ihmisoikeudet tai niihin verrattavissa olevat oikeudet.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas syventää vastaustaan esimerkiksi vertaamalla tilannetta eläinten tai naisten oikeuksiin tai käsittelemällä ihmisoikeuksien julistuksen perusteita eli sitä, minkä suojaamiseksi ihmisoikeuksien julistukset ylipäätään on tehty.

LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssiin Teknologia, maailmankatsomukset ja ihmiskunnan tulevaisuus (ET6) ja erityisesti sen sisältöihin ”ihmiskunnan suuret maailmankuvalliset, -katsomukselliset ja teknologiset murrokset sekä niiden vaikutukset ihmisten käsitykseen maailmasta ja itsestään: ihminen ympäristönsä ja itsensä muokkaajana” sekä ”tulevaisuuden tutkimus, tekoäly, humanismi, transhumanismi ja niiden kritiikit tieteen uusimpien tulosten valossa”.